

*Косинська Є. В.,**аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНУ «ВТЕЧА З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ»: МІЖНАРОДНИЙ ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Анотація. У статті розкрито позитивний міжнародний досвід організації охорони засуджених у закордонних країнах на прикладі декількох розвинутих європейських держав (Великобританія, Іспанія, США, Швейцарія) з метою поступового впровадження основних засобів та заходів охорони задля запобігання втечам з місць позбавлення волі або з-під варти в Україні. Проведено аналіз міжнародно-правового регулювання організації ізоляції засуджених до позбавлення волі на певний строк та його відбиття у національному законодавстві. Вдосконалено виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк шляхом застосування ізоляції, базуючись на двох основних конституційних принципах: поваги до людської гідності та забезпечення прав правопорушників. Встановлено, що метою відбування покарання засудженими має бути не їхня ізоляція, а насамперед інтеграція їх у суспільство та повернення до звичного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі. Визначено основні критерії відбору, підготовки та навчання персоналу установ виконання покарань в закордонних країнах з метою використання отриманого досвіду у вітчизняній запобіжній діяльності з вчинення втеч та інших злочинів. Проаналізовано основні напрями роботи із засудженими на прикладі США (освіта за шкільними й університетськими програмами, професійна підготовка практичного спрямування; участь в релігійних групах; участь в промисловому виробництві та сільськогосподарських роботах; програми групової психотерапії; індивідуальна робота з психологом тощо) та країн Європи, що можуть бути використані в Україні для запобігання втечам засуджених з установ виконання покарань та їхньої подальшої ресоціалізації після звільнення з місць позбавлення волі.

Ключові слова: міжнародний досвід, ресоціалізація засуджених, запобігання втечам з місця позбавлення волі або з-під варти, компаративний підхід, організація охорони засуджених, ізоляція засуджених, відбір, підготовка та навчання персоналу установ виконання покарань, програми соціальної роботи з засудженими, імплементація.

Постановка проблеми. Стан системи виконання покарань в Україні впродовж довгого періоду викликає справедливе занепокоєння з боку різноманітних міжнародних та вітчизняних правозахисних органів і громадських організацій. Метою нинішньої кримінально-виконавчої системи повинно стати не покарання засудженого, а, навпаки, слід зробити акцент на його ресоціалізації – поступовій підготовці до повернення на свободу. Тому пенітенціарні заклади повинні насамперед слідувати потребам людей, а не потребам системи виконання покарань; мають гарантувати та забезпечувати гідні умови відбування покарання задля подальшого виправлення ув'язнених,

не застосовуючи за такої умови притаманні їм каральні повноваження. Це надає можливість перенести акценти з фізичного контролю та статичної безпеки на безпеку, що тримається на стосунках персоналу та засуджених.

Отже, з метою запобігання вчиненню втеч з місць позбавлення волі або з-під варти потрібно провести виважену політику з залученням всіх працівників установ виконання покарань, що здійснюють роботу з засудженими з впровадженням позитивного закордонного досвіду діяльності пенітенціарних установ щодо запобігання найбільш небезпечним злочинним проявам засуджених. Підсумком запобіжної роботи має бути досягнення мінімального рівня або зведення взагалі нанівець тих чинників, що породжують втечі та інші злочини ув'язнених, їхня ресоціалізація, дотримання ними законності та вимог режиму.

Теоретичним і практичним підґрунтям написання статті стали праці К.А. Автухова, О.М. Ащенко, В.А. Бадири, Є.Ю. Бараша, С.О. Богуна, І.М. Василюка, Т.А. Денисової, В.Ю. Дячука, З.В. Журавської, М.А. Калужиної, Н.В. Коломієць, В.Я. Конопельського, І.М. Копотуна, О.В. Лисоседа, М.І. Лисенка, О.О. Некрасова, В.І. Ошовського, М.С. Пузирьова, А.Х. Степанюка, О.О. Стулова, О.О. Федорука, О.В. Човгана, А.В. Щербакова, І.С. Яковець та інших. Вищевказані науковці здійснили неоціненний внесок у дослідженні кримінально-виконавчої теорії та практики, однак, на сьогодні недостатньо розкритим залишається питання компаративного підходу щодо міжнародного досвіду кримінально-правової протидії втечі з місця позбавлення волі або з-під варти.

Метою статті є визначення основних заходів запобігання втечам з місць позбавлення волі з урахуванням порівняльно-правового аналізу функціонування пенітенціарних установ деяких закордонних держав та України.

Вклад основного матеріалу дослідження. У контексті забезпечення безпеки пенітенціарних установ слід вказати на важливу роль технічної складової частини (це стосується, насамперед, економічно розвинених країн).

Розглянемо досвід організації охорони засуджених у закордонних країнах на прикладі декількох розвинутих європейських держав. Система охорони в'язниць цих держав має досить давню історію та водночас відповідає сучасним вимогам безпеки персоналу та засуджених. Невіддільною складовою частиною безпеки залишається саме охорона засуджених у цих виправних закладах.

Так, у Великобританії є сім в'язниць з умовами тримання, які забезпечують максимальний рівень безпеки. До них поміщають найбільш небезпечних для суспільства засуджених. З наявних чотирьох категорій режиму (А, В, С, D), що відріз-

няються ступенем ізоляції, такі в'язниці належать до Класу А і Класу В. Відповідно мета, яка ставиться перед установами та персоналом, – звести нанівещь можливість здійснити втечу. Організація охорони відрізняється наявністю кількох рубежів охорони з радіолокаційним виявленням. Кожен сектор установи ізолюваний один від одного. У ньому розташовується один рубіж охорони периметра з радіолокаційним виявленням і десятиметрова стіна периметра з протитіковим пристроєм. Установи класу А і В оснащуються внутрішнім кабельним телебаченням, а рубежі радіолокаційного виявлення – спеціальними сигналізаторами глибокого виявлення. Чисельність персоналу в таких установах щодо ув'язнених набагато вища, на відміну від інших установ.

Для забезпечення правопорядку в установах у розпорядженні персоналу є спеціальні засоби та засоби індивідуального захисту. У цих установах відсутній загалом радіозв'язок та відомчі спеціальні мережі телефонного зв'язку. Отже, ми можемо констатувати, що система охорони побудована задля єдиної мети – ізоляції особи, без можливості здійснення спроби втечі. Водночас активно використовуються технічні можливості з виявлення самого факту спроби втечі (сигналізатори глибокого виявлення), а також відсутність мобільного/радіозв'язку робить неможливим налагодження й підтримання контактів з зовнішнім світом, що підвищує рівень охорони об'єкта й унеможливає спробу втечі з установи [1, с. 220–221].

Наступним прикладом щодо організації охорони в пенітенціарних закладах, які можуть слугувати прикладом для України, є Швейцарія. Так, у цій країні функціонує 110 в'язниць, переважна кількість з яких становлять слідчі ізолятори та установи відкритого типу для виконання нетривалих покарань. Приблизно 30 установ виконують покарання тривалого характеру [2].

За взірцем слід схарактеризувати одну з-поміж швейцарських пенітенціарних установ – в'язницю Кемп-Доллон (Champ-Dollon) у місті Женева, що вирізняється своєю поліфункціональністю, оскільки є установою максимального рівня безпеки й поєднує функцію слідчого ізолятора, де тримається понад 900 осіб. Особливістю організації охорони цієї установи виконання покарань є наявність приблизно 70 камер відеоспостереження, а також використання природного рельєфу. Територіально в'язниця розташована на пагорбі висотою приблизно 100 метрів, основна огорожа суцільного заповнення з облаштованим нагорі колючим дротом, діаметром у кільцях приблизно 40 сантиметрів в один ряд. З метою убезпечення персоналу від можливих агресій від засуджених створено системи постійного моніторингу переміщення й перебування працівника в конкретному приміщенні в'язниці. Сутність такого моніторингу полягає в наявності на ремені працівника комунікатора, який реагує на сигнал антени, розташованої в кожному з приміщень в'язниці. За загрози надзвичайної ситуації працівник, натискаючи на червону кнопку комунікатора, автоматично інформує головного оператора на сервері про місце події. Завдяки такому оснащенню досягається висока ефективність несення служби персоналом, свідченням цьому є те, що на ніч в установі залишаються всього 4 працівники [2].

В Іспанії система безпеки пенітенціарних установ (в тому числі кошти її технічного забезпечення) корелює з видом установи, водночас і в центрах соціальної інтеграції, загалом не є закритими та функціонують на основі принципу довіри

до засуджених (останні мають можливість працювати та проходити лікування за межами даних закладів); діє ефективна система безпеки, що дозволяє контролювати засуджених з допомогою електронних браслетів GPS-контролю, індикаторів вмісту алкоголю в крові, персональних визначників голосу [3, с. 84].

Найбільш досконала система технічного оснащення пенітенціарної безпеки є наразі в США. Сучасним методом оптимізації здійснення контролю та нагляду, підвищення рівня забезпечення порядку та умов виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі виступає можливість застосування персоналом технічних і спеціальних засобів (в тому числі новітніх аудіовізуальних, електронних та інших технічних досягнень), з метою попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого порядку відбування покарання, а також з метою отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Мова йде щодо успішного застосування з 2000 року в більшості федеральних в'язниць США радіочастотної системи безперервного спостереження та ідентифікації (система електронного стеження і графічного позиціонування в режимі реального часу) [4, с. 30].

Загалом як зазначають дослідники, використання комп'ютерних технологій з застосуванням цифрових систем контролю і спостереження дозволяє ефективно реалізовувати завдання щодо здійснення комплексного контролю території пенітенціарної установи, оперативно реагувати на виникаючі позаштатні ситуації та тим самим забезпечувати безпеку в межах пенітенціарної установи [3, с. 85].

Тому наразі є наявною нагальна потреба з урахуванням прогресивного міжнародного і закордонного досвіду щодо охорони та безпеки в кримінально-виконавчих установах, ресурсних, матеріальних та економічних можливостей нашої держави, рівня злочинності та реального стану вітчизняних пенітенціарних установ розпочати поступове впровадження вищевказаних засобів та заходів охорони з метою запобігання втечам з місць позбавлення волі або з-під варті в Україні.

Організація ізоляції засуджених до позбавлення волі має свої особливості залежно від держави, де відбуває покарання особа. Використання закордонного досвіду є виправданим у контексті вдосконалення окремих елементів виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, зокрема, застосування ізоляції. Водночас запозичення закордонного досвіду не повинно ставати сліпим копіюванням. Необхідно враховувати, по-перше, уже чинне українське законодавство та ділову практику і, по-друге, відмінності між континентальною та англо-американською правовими системами [5, с. 185].

Варто зазначити, що сучасна система поділу установ виконання покарань в Україні, хоча і схожа з європейськими (максимальний, середній, мінімальний рівні безпеки), але з огляду на значну гуманізацію майже «стерта» відмінність (суворість) у рівнях безпеки. Таку відмінність можна простежити лише між максимальним рівнем безпеки та мінімальним з полегшеними умовами тримання [6, с. 199].

Хоча кожна держава має свої особливості системи виконання покарань, зумовлені економічним, культурним розвитком, рівнем правосвідомості, проте, поділ установ виконання покарань у виді позбавлення волі на різні види є виправданим. Критерії, що покладені в основу поділу місць ізоляції, різняться залежно від країни. Так, наприклад, у Великобританії за

основу беруть різні категорії засуджених для кожної з установ виконання покарань. Однак навіть всередині країни є свої відмінності: англійські та шотландські тюрми мають різні класифікації зазначених категорій засуджених.

В Англії виділяють категорії засуджених, з огляду на ймовірності порушення зовнішньої ізоляції, а саме:

- категорія А: ті засуджені, чия втеча вважається дуже небезпечною для громадськості або національної безпеки;
- категорія В: ті засуджені, які не вимагають максимальної безпеки, але схильні до втечі;
- категорія С: ті засуджені, які ще не можуть бути у відкритих умовах, проте, є низька схильність до втечі;
- категорія D: мінімальна можливість втечі, широкі можливості спілкування із зовнішнім світом.

У Шотландії для ізоляції засуджених беруть за основу три категорії: засуджені, за якими необхідно здійснювати високий рівень нагляду, засуджені, за якими необхідно здійснювати середній рівень нагляду та засуджені, нагляд за якими можна звести до мінімуму [7, с. 127].

На протипагу вищевказаним країнам доцільним буде звернутися до досвіду функціонування установ максимального рівня безпеки в Норвегії. Вона має власний, не схожий на інші країни досвід організації охорони власних в'язниць. Вони поділяються на три види: закриті (максимальний рівень безпеки); відкриті (мінімальний рівень безпеки); так звані «перехідні» тюрми (halfway house). Основним напрямом роботи із засудженими є не забезпечення їхньої ізоляції, а забезпечення особистої безпеки [8, с. 25].

Адміністрація тюрми прагне до того, щоб заходи безпеки не обмежували соціальну роботу і гуманне ставлення до ув'язнених. Адже досвід доводить, що посилення технічної безпеки призводить до більшого насильства та агресії, оскільки посилюється ізоляція засуджених. Співробітники Виправної служби Норвегії наголошують, що тюрма не має бути такою, з якої неможливо здійснити втечу, оскільки подібна установа буде надмірно закритою, що тільки посилить насильство та агресію серед засуджених [8, с. 26].

Україна пішла проєвропейським шляхом, це виявляється в поділі установ виконання покарань за рівнями безпеки, що відповідає міжнародним нормам у сфері поводження з засудженими та робить можливим запозичувати позитивний закордонний досвід у сферу виконання покарань у виді позбавлення волі [7, с. 127].

Однак є такі системи кримінально-виконавчих установ, які не класифікуються за рівнем безпеки, або ставлять собі за мету якнайменше ізолювати засуджених, інтегрувати їх у суспільство та повернути до звичного способу життя [9, с. 57–58].

Відповідальність держави виходить за рамки запобігання активному утиску ув'язнених: вона включає відмову від принизливих процедур, які зазіхають на людську гідність та не служать безпеці або будь-якій іншій завдання, і забезпечення того, щоб страждання в'язнів в місцях позбавлення волі не перевищували рівня, властивого позбавленню волі. Людська гідність та безпека в місцях позбавлення волі взаємозалежні. Тюрми та людська гідність не тільки сумісні, вони повинні бути сумісними [10, с. 64–65].

У контексті підготовки персоналу для вітчизняної системи виконання покарань ми усвідомлюємо, що знаходимося лише на початку тернистого шляху. І нагальним наразі є питання

щодо оптимізації чисельності персоналу та, як наслідок, зміни підходів до підготовки кадрів.

У Швейцарії процедура виконання покарань базується на двох основних конституційних принципах: поваги до людської гідності та забезпечення прав правопорушників, оскільки вони можуть бути суттєво обмежені через необхідність перебування в тюрмних установах. До цих основних принципів кримінальне законодавство додає загальні принципи виконання покарань: запобігання вчиненню повторних правопорушень після звільнення; організація, по можливості, нормальних умов для ув'язнених; підтримка осіб, які звільнюються з місць позбавлення волі, у подоланні наслідків тюрмного ув'язнення; життя необхідних заходів з запобігання вчиненню злочинів під час перебування в місцях позбавлення волі. Неписаним, але загальнозживаним у роботі із засудженими є принцип: «засуджені не наші друзі, але й не наші вороги». Саме з цього починається як освіта персоналу, так і перші дні роботи в тюрмах та інших установах виконання покарань. Головне – ставитися до засуджених з повагою до їх людської гідності. Саме тому на роботу в місця позбавлення волі не приймаються особи, які негативно ставляться до злочинців, бажають владарувати над іншими, схильні до проявів гніву тощо (це визначається з допомогою відповідних спеціалістів та різних опитувань). У жодному разі не приймаються на роботу холерики, агресивні, конфліктні особистості, наслідувачі різних догм, переконані виключно у власній правоті тощо. З цих же мотивів на роботу приймаються люди, що вже мають певний життєвий досвід (віком 28–30 років). Причому перевага надається тим, хто має родину і дітей [11, с. 165].

Безумовно, найважливішою складовою частиною пенітенціарної системи є персонал. Тюремні службовці в Норвегії проходять дворічний курс навчання в Академії кримінально-виконавчої служби Норвегії (KRUS), де вони отримують повну оплату та навчання з таких предметів, як психологія, кримінологія, право, права людини та етика. За кожним ув'язненим в Норвегії закріплюється офіцер, який допомагає в контактах з третіми особами, такі як постачальники послуг або посадові особи в колі кримінально-виконавчої системи. Тюремний персонал у Норвегії не має зброї та складається приблизно на 40% з жінок-офіцерів [12, с. 37].

Кадрове забезпечення в німецьких в'язницях у переважній більшості складається із соціальних працівників, психологів і адвокатів; тюремні працівники проходять ґрунтовну підготовку, перш ніж їх пустять на службу (два роки складає навчання) [7]. В Україні ще належить створити необхідні умови для реабілітації, адже для цього потрібно забезпечити насамперед достатній штат психологів та належне медичне обслуговування [12, с. 39].

Слід звернути увагу на максимальне розділення функцій персоналу в'язниць та поліції у ФРН: у тюрмах відсутні звичні для колишніх радянських країн оперативні підрозділи, оскільки всіма видами профілактики й припинення правопорушень займаються працівники поліції. Це стосується й випадків втечі, бійок у тюрмі та інших надзвичайних ситуацій. Персонал місць позбавлення волі не має при собі жодних засобів захисту, спеціальних засобів або зброї. Єдине, що може зробити працівник колонії, – викликати підмогу або одразу ж працівників поліції (яка прибуває протягом 5–15 хвилин), хоча зброя в установах все ж таки є і зберігається за межами приміщень, куди

мають доступ засуджені. Попри те, що кількість ув'язнених жінок у ФРН є незначною, половина всього тюремного персоналу є жінками. І це сприймається дуже схвально, оскільки, за визначенням експертів, присутність жінки в колонії знижує агресію, а з точки зору забезпечення безпеки – у разі бажання ув'язненого нашкодити працівнику він може це зробити як щодо жінки, так і щодо чоловіка. Значне число жінок працює в тюрмах на керівних посадах (начальники та заступники).

У ФРН функціонує доволі чітка та продумана система відбору та підготовки персоналу. У системі є навчальний заклад, що забезпечує спеціальну підготовку вже відібраних кандидатів. Кількість місць відповідає потребам в'язниць і коригується щороку.

До числа мінімальних вимог, які висуваються до кандидатів на роботу в системі, належать такі: до 39 років; середня шкільна освіта; мінімальний 2-річний досвід роботи за професією чи соціальний досвід; відсутність судимості; потрібні реакції (визначаються тестами); володіння мовою та розмовні здібності; добра пам'ять. Відбувається відбір на основі тестування, структурованого інтерв'ю, іспиту з фізичної підготовки (критерії відбору є значно нижчими, ніж, приміром, для поліцейських) та медичного обстеження. Середній конкурс на одне місце становить 10 осіб на місце. Середній вік кандидатів на цим – 30 років, лише одного разу працівник був прийнятий на роботу у віці 22 років. Термін первинного навчання становить 2 роки та поділяється на кілька блоків теоретичних та практичних занять, що проводяться у в'язниці-моделі в ігровій формі (викладачі та курсанти переодягаються і відтворюють різні ситуації з життя в'язниці). Як правило, після першого місяця теорії проводяться практичні заняття протягом трьох місяців.

Треба вивчити відповідний досвід і щодо комплектування персоналу в'язниць. На відміну від вітчизняних виправних колоній, в'язниці Швеції не мають воєнізованої охорони та спеціальних формувань для угамування засуджених. А мобільні групи захоплення (одна на 2-3 в'язниці) мають на озброєнні лише наручники та гумові кийки. Поліція викликається у виняткових випадках. У в'язницях Швеції відсутні штрафні приміщення, передбачено лише два види дисциплінарних стягнень: попередження і не зарахування певного періоду відбування покарання у в'язниці (до 10 діб) у загальний строк покарання. Навіть за втечу передбачено лише дисциплінарну відповідальність, оскільки вважається, що людина має природний потяг до свободи, за який недоцільно суворо карати [14, с. 111–114]. В ідеалі саме такими й повинні бути умови відбування позбавлення волі в Україні. Нам також необхідно модернізувати систему нагляду та охорони, технічно унеможливити втечі з УВП, а не стріляти втікачу (людині!) у спину. Для впровадження такої системи необхідні добра воля законодавця і відповідне фінансування. А це одвічна проблема, що заважає будь-яким реформам, і не лише у кримінально-виконавчій сфері [15, с. 298].

Відповідно до інформації, опублікованої Дирекцією служби виправних установ Норвегії, яка декларує принцип «нормальності» важливими чинниками є такі: 1) покаранням є обмеження свободи, жодні інші права не обмежуються вироком суду, у зв'язку з цим, злочинець має всі ті ж права, як і всі інші, хто живе в Норвегії; 2) ніхто не повинен відбувати покарання в більш суворих умовах, ніж це необхідно для забезпечення безпеки в суспільстві; 3) під час відбування покарання, життя за ґратами

повинно бути схожим на життя за межами установи настільки, наскільки це можливо. Можливість реалізації цих принципів повністю, звичай, обмежена мотивацією безпеки установ та персоналу, інфраструктурних і фінансових ресурсів. Але поряд з тим, для того, щоб відмовити ув'язненому в його правах, необхідний аргументований привід не надавати їх [12, с. 37].

У багатьох європейських країнах і США поширені освітні програми та створені спеціально для пенітенціарних установ, що враховують терміни та зміст навчання ув'язнених, а також цільову аудиторію. До них належать: програми спеціальної педагогічної техніки для дорослих (андрологічні техніки), коригувальні освітні програми для різних категорій ув'язнених (неповнолітніх, жінок, осіб з відставанням у розумовому розвитку тощо), програми вирівнювання (для засуджених з різним початковим рівнем знань), програми мотивації до навчання, програми набуття практичних навичок, програми формування навичок безперервної освіти.

Найпоширенішими програмами соціальної роботи із засудженими у США є освіта за шкільними й університетськими програмами, професійна підготовка практичного спрямування (отримання робітничої професії, або навіть просто навичок робітничої професії без диплома державного зразка), участь в релігійних групах (оскільки релігійні громади, найчастіше, виступають дуже активними суб'єктами соціальної роботи із засудженими, особливо на місцевому рівні), участь в промисловому виробництві та сільськогосподарських роботах, програми групової психотерапії, індивідуальна робота з психологом (за певним протоколом загальнодержавного рівня затвердження). Отримання освіти в обсязі середньої школи обов'язкова вимога до засуджених у США. Навчання (очно, заочно) проводиться безкоштовно, у тому числі й у коледжі. Отже, питання соціальної роботи з засудженими щодо їх навчання розглядається у США, насамперед, як надання їм можливості знайти собі роботу після звільнення, а психотерапевтичні програми спрямовані на напрацювання прийнятних у цій спільноті навичок поведінки.

Європейські країни мають трішки іншу філософію соціальної роботи із засудженими. Ув'язненим у Фінляндії надано вибір: праця або навчання в робочий час. У в'язниці можна підготуватися до складання іспитів для вступу до університету і продовжити в ньому навчання. У деяких випадках засудженим надається дозвіл отримувати освіту або працювати поза межами установи без нагляду. Тут політика соціальної роботи із засудженими є більш індивідуально спрямованою, значною її складовою частиною є збереження унікальності особистості в умовах стресу та обмежень [16, с. 12–13].

Головне завдання тюрми – виконання позбавлення волі, тому надання допомоги засудженим відбувається за принципом «імпорту послуг» – «тюрма займається експлуатацією тюрми», тобто забезпечує ізоляцію та охорону у необхідному обсязі. Усі інші послуги – охорона здоров'я, працевлаштування, навчання, харчування тощо – залучається ззовні. І визначальною на цим є теза, що, таким чином, засуджені отримують послуги та тому самому рівні та в тому самому обсязі, що й вільні громадяни, оскільки так реалізується важливий принцип – «засуджений – це звичайний громадянин, просто тимчасово позбавлений свободи» [17, с. 366].

Під час перебування у тюрмі засуджені зобов'язані вести активний спосіб життя, показниками якого є навчання, участь у трудовій діяльності, програмах з лікування від алкоголізму

та наркоманії, інших програмах та тренінгах, що проводяться з метою підготовки до звільнення та соціальної адаптації. Головна вимога, яка висувається до засуджених, – обов'язок активної діяльності, незалежно від її виду. Засуджені, незалежно від виробітку та працевзятості, регулярно отримують гроші – приблизно 60 крон щоденно. Ніяких відрахувань з цих грошей на утримання, харчування, погашення позовів не проводиться. Харчування в норвезьких тюрмах організовано за принципом «шведського столу». Створені усі умови для зайняття будь-якими видами спорту. Праця засуджених не має на меті отримання прибутку, вони залучаються до такої діяльності, як декоративне випилювання з дерева, малювання, робота з глиною лише для підготовки до якіснішого життя на свободі; не повинні засуджені й безкоштовно відпрацьовувати «на упорядкування колонії». Особи, які займаються навчанням, у тюрмі мають обмежений доступ до Інтернету, а точніше – їм забороняється лише спілкування на сайтах та у соціальних мережах.

Розміщуються засуджені в окремих камерах, які мають вигляд звичайних кімнат. Їм майже нічого не заборонено в частині створення власної затишної атмосфери в місці проживання. У кімнатах є комп'ютер, телевізор, холодильник, стіл, стілець, крісла, шафа та інші меблі за потребою засудженого. Немає жодних відмінностей в умовах тримання засуджених різних категорій, не встановлюються штучні правила на зразок «заправлення ліжка за встановленим зразком».

Досить цікавим та показовим є те, що засуджені в період відбування покарання, з точки зору українського кримінально-виконавчого законодавства, практично не притягуються до дисциплінарної відповідальності: у разі порушень з засудженим проводиться «бесіда», а якщо вона не допомагає – «дуже сувора бесіда». Навіть у разі вчинення втечі особа може unikнути нового засудження, оскільки персонал, вивчивши мотиви дій, може обмежитись «бесідою» (приміром, справа не порушувалась у випадку, коли засуджений вчинив втечу через хвилювання за свою дівчину, з якою перервався зв'язок) [17, с. 367–368].

Висновки. Отже, підбиваючи підсумок щодо імплементації міжнародного і закордонного досвіду запобігання злочину «втеча з місця позбавлення волі або з-під варті», слід зазначити, що основними напрямками, які потребують подальшого впровадження у вітчизняну кримінально-виконавчу систему, є такі:

1) поступове впровадження у вітчизняну кримінально-виконавчу систему засобів та заходів охорони засуджених у пенітенціарних установах на прикладі Великобританії, Іспанії, США та Швейцарії;

2) вдосконалення виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк шляхом застосування ізоляції, базуючись на двох основних конституційних принципах: поваги до людської гідності та забезпечення прав правопорушників. Отже, метою відбування покарання засудженими має бути не їхня ізоляція, а насамперед інтеграція їх у суспільство та повернення до звичного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі;

3) оптимізація комплектування персоналу в установах виконання покарань і налагодження системи відбору та їхньої підготовки на прикладі Норвегії, ФРН та Швеції;

4) впровадження програм соціальної роботи із засудженими: освіта за шкільними й університетськими програмами; професійна підготовка практичного спрямування (отримання робітни-

чої професії, або навіть просто навичок робітничої професії без диплома державного зразка); участь в релігійних групах; участь в промисловому виробництві та сільськогосподарських роботах; поширення програм групової психотерапії; індивідуальна робота з психологом; лояльні умови тримання; облаштування власного побуту без жорстко встановлених правил тощо.

На нашу думку, імплементація та наступна реалізація вищевказаних заходів з досвіду США та європейських країн у кримінально-виконавчу політику України вкупі надасть змогу розробити власний план щодо дотримання прав засуджених та умов відбування ними покарання відповідно до міжнародних стандартів та покращити стан запобігання втечам з місць позбавлення волі або з-під варті.

Література:

1. Назаренко В.В. Міжнародна практика охорони установ для тримання засуджених (теоретико-прикладний аспект). *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 219–224.
2. Досвід пенітенціаріїв Швейцарії. Що можна впровадити в Україні для збалансування національно-виконавчої політики? URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/kha/uk/control/main/uk/publish/article/743013>
3. Щербаков А.В. Зарубежный опыт обеспечения безопасности пенитенциарной системы и возможность его использования в отечественной практике. *Вестник ТвГУ. Серия «Право»*. 2017. № 3. С. 75–93.
4. Быков А.В., Калужина М.А. Обеспечение безопасности в пенитенциарных учреждениях США. *Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление*. 2015. № 6. С. 28–32.
5. Зубатенко О.М. Щодо запозичення зарубіжного досвіду правового регулювання припинення суб'єктів господарювання. *Форум права*. 2009. № 2. С. 185–191. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_29.pdf
6. Коломієць Н.В. Заохочення у кримінально-виконавчому праві європейських країн. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 195–206.
7. Лисенко М.І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 218 с.
8. Богунов С.О., Копотун І.М., Пузирьов М.С. Пенітенціарні системи України та Норвегії : порівняльно-правовий аналіз : посібник / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ : Державна пенітенціарна служба України, 2012. 52 с.
9. Дячук В.Ю. Міжнародна практика застосування режиму максимального рівня безпеки в установах виконання покарань. *Наука та освіта: Ключові питання сучасності* : зб. наук. праць «АЛОГОС». 2018. Т. 2. С. 52–59.
10. Василюк І.М. Право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 233 с.
11. Яковець І.С. Система виконання покарань Швейцарії. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. Харків : Право, 2011. Вип. 21. С. 162–173.
12. Ошовський В.І. Шляхи вдосконалення адміністративних процедур діяльності Державної пенітенціарної служби України крізь призму зарубіжного досвіду. *Наше право*. 2015. №5. С. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2015_5_8
13. Яковець І.С., Автухов К.А. Загальний огляд системи виконання покарань та підготовки тюремного персоналу у Федеративній Республіці Німеччина. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2015. Вип. 30. С. 17–30.
14. Лисодед О.В. Умови відбування покарання в тюрмах Швеції. *Вісник прокуратури*. 2003. № 6. С. 111–116.

15. Стулов О.О. Сучасні підходи до проблеми реалізації принципу законності у сфері виконання покарань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 296–305.
16. Бараш Є.Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи із засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2016. № 1 (11). С. 10–18.
17. Яковець І.С. Досвід виконання кримінальних покарань Королівства Норвегія та доцільність його впровадження в Україні. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 362–368. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_60_59

Kosynska Ye. Preventing of the crime «escape from prison or custody»: international and foreign experience

Summary. The article reveals a positive international experience of the protection organization which convicts in several developed European countries (Great Britain, Spain, USA, Switzerland) with the purpose of gradual introduction of basic means and protective measures for the prevention of escapes from places of imprisonment or custody in Ukraine. Carry through the analysis of the international legal regulation of the organization; especially the isolation of the sentenced persons to prison for a certain period and its reflection in the national legislation is carried out. Enforce the punish-

ment in the form of imprisonment for a certain period that has been improved through the application of isolation and based on two basic constitutional principles: respect for human dignity and the rights of offenders. It was established that the purpose of serving the sentence should not be convicted of their isolation and especially their integration into society and return to normal life after release from prison. The main criteria for selection, preparation and training of the personnel of penal institutions in foreign countries to use the experience gained in the domestic preventive activities of the escapes and other crimes. The basic directions of work with inmates on the example of the United States and Europe (education in school and university programs, training practical focus; participation in religious groups; industrial production and agricultural work; the program of group therapy; individual work with a psychologist, etc.) possible to say, that all of this experience can be used in Ukraine to prevent the escapes of convicts from penitentiary institutions and their subsequent resocialization after being released from places of deprivation of liberty.

Key words: international experience, resocialization, preventing escape from the prison or custody, comparative approach, organization of protection of convicts, isolation of convicts, selection, preparation and training of the personnel of penal institutions, programs of social work with convicts, implementation.